

**MAGYARORSZÁG NÉPRAJZI
TÉRKÉPE
A NÉPSÜRÜSÉG ALAPJÁN
T 614**

SZERKESZTETTE:

Gróf TELEKI PÁL.

A TÁLTOS KÖNYVTÁRA
Budapest, IV. Ferenciek tere 9.

Ára 6 korona.

Magyarország néprajzi térképe a népsűrűség alapján.

GRÓF TELEKI PÁLTÓL.

A városok rohamos növekedése a mult század közepe óta ma már múlhatlanul szükségessé teszi a néprajzi térképek módszerének reformját. Mert míg kevésbé civilizált vidékek, országok népességének eloszlása meglehetősen egyforma szokott lenni az egész területen, másképp áll a dolog ott, ahol milliós városok fekszenek gyéren lakott, vagy éppen pusztá területek tőszomszédságában. Ennek következtében ilyen vidékek néprajzi térképe okvetlenül fel kell hogy tüntesse a népsűrűséget.

De ilyen térkép szerkesztési nehézségei nagyok.

Majdnem az összes eddigi néprajzi térképek teljesen figyelmen kívül hagyják e szempontot. Így azonban az átlagolvasóban teljesen hibás nézetet keltenek.

Néhány adat megvilágítja ezt. Andree ismert „Hand-atlas“-ának „Európa néprajzi térképén“ Belgium 7.058,476 vallonja és vlámja (beleértve a csekély 365,308 „egyebet“) csak 57 mm²-t, ellenben az Orosz-Lengyelországban, Galiciában és Poroszországban élő 17.910,000 lengyel 281 mm²-t, tehát számukhoz viszonyítva kétszer annyi beszínezett területet foglal el, a 2.336,798 norvég pedig már

éppen 402 mm^2 -t, tehát a belgákhoz viszonyítva, számuk több, mint 21-szeresének megfelelő tömeggel, azaz színterülettel jelennek meg a térképen.

Oly országokban, amelyekben a városlakók nemzetisége más, mint a környező területeké, ezek a különbségek a magasabb műveltségű és vezető elem kárára növekednek.

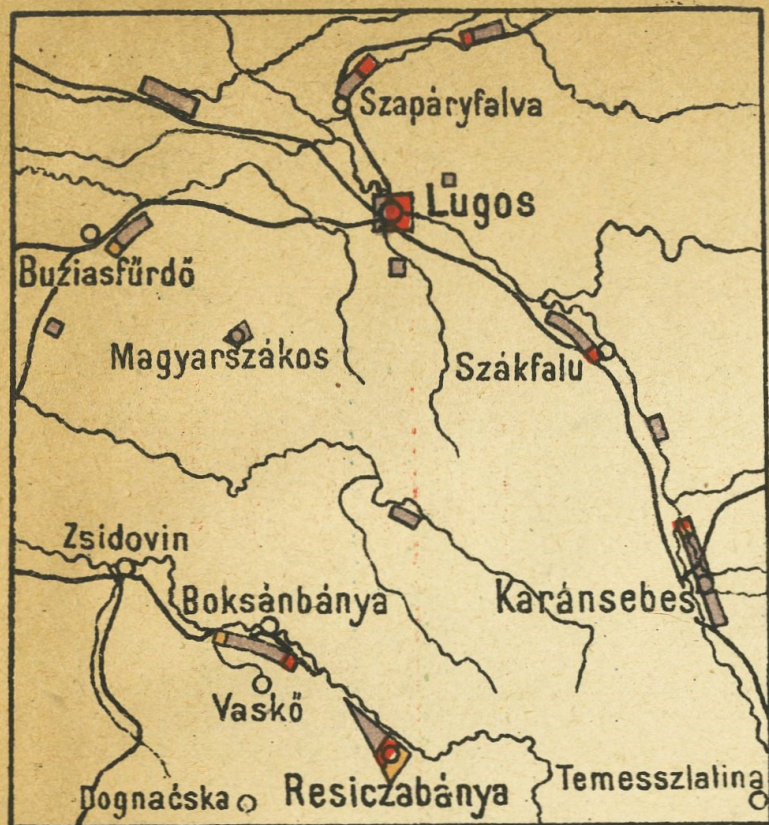
Ez az eset forogván fenn Magyarországon is, néprajzi térképének megrajzolása helyesen csak új módszer szerint történhetik. A probléma kettős: minden lakost egyforma értékkel, egyforma színterülettel kell feltüntetni lakhelyén, vagy a lehető legkisebb távolságban attól; mégis fel kell tüntetni a legsűrűbben lakott területeket, a városok lakosságát is ugyanoly értékekkel, másrészt nem szabad lakatlannak feltüntetni oly területet, hol jelentős település van, hanem csak a teljesen lakatlan és a viszonylag leglakatlanabb területeket. A lakatlan területek kihagyását már többen megkísérelték. Bátky és Langhans térképei említhetők példakép.

Tekintve, hogy Magyarországon alig van telephely 800 m tengerfeletti magasságon felül, Bátky csak az ezen vonalon aluli területeket színezte a néprajzi eloszlás szerint.¹ Langhans egyik romániai térképén elég hasonlóan, de sokkal felületesebben járt el.² E kettő elődjéül tekinthetjük talán Cvijic Balkán térképét is,³

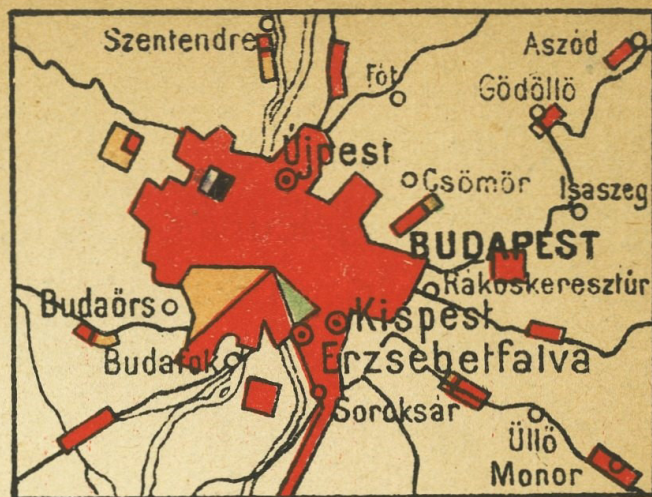
¹ Bátky: Magyarország néprajzi térképe. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, 1909.

² Petermanns Mitteilungen. 1915. XXXV. tábla.

³ Petermanns Mitteilungen. 1913. XXII. tábla.

B

A

Méret 1 : 1.000,000.

- Magyarok
- Németek
- Tótok
- Oláhok
- Szerbek
- Egyebek

C

A. térképen Budapest lakossága tényleges sűrűségi száma szerint lett feltüntetve — 4536 lakóst jelent a térkép minden négy-szögmillimétere. B. térképen az ország délkeleti részének egy sűrűn lakott része ugyanezen kulccsal ábrázoltatott. C. ugyan-

azt a területet ábrázolja, mint B., de itt a lakosság csak annyira van összevonva, hogy egy négyzetmilliméter 100 lakóst jelent. C. a nagy térkép kivágott része.

mert ebben a Duna deltája — a bolgárlakta terület felé — nincs színnel befestve, de itt még különösképen a Kárpátok legmagasabb csúcsai mint románoktól lakott területek vannak feltüntetve.

Románia egy másik térképén, de különösen a Balti-tartományokén, Langhans tanár nemcsak a lakosság többségét, de annak kisebbségeit is feltünteti egy sereg háromszöggel, négyszöggel és körrel. A pontosság e kísérlete azonban csak zavarja az olvasót.

Pontosság és világosság egyesítésére más módszert kell keresni.

Tekintve, hogy Magyarországon a nagyobb városokon kívül a járásokban a népesség sűrűsége két jelentéktelen kivétellel sehol sem haladja meg egy km^2 -en a 100 lakót, sőt az átlag 58·9, minden járásban csak annyi számú km^2 borított színnel, mint ahány „száz” lakos lakik a járásban. Ez az eljárás minden járás népességét a járás legsűrűbben lakott részén km^2 -ként százra sűríti. Hangsúlyozni kell, hogy oly országokban, ahol sűrűbb a népesség, mint Magyarországon, más kulcsot kell keresni e sűrűbb népesség feltüntetésére.

Miután ily módszer szerint rajzolt térképen a telepeknek a topográfiától való függése is könnyen kivehető, ezen módszernek helyesnek kell lennie. Ha térképünk hegyvidékére tekintünk, beigazolódik ez az állítás.

Városok lakosságával ugyanúgy eljárni, mint a járással, kézenfekvőnek látszik; itt azonban nehézség van a kulcs megválasztása tekintetében. Két kulcs használata egy térképen mindig helytelen képet ad, különösen akkor,

ha a két kulcs közti különbség nagy. Mikor, mint Magyarország esetében, Budapest egy km^2 -en 4538 lakót tüntet fel, ezt a kulcsot lehetetlen vidéki körzetekre alkalmazni. Az *A)*, *B)* és *C)* ábrák mutatják, mi lenne egy vidéki körzet néprajzi térképéből, ha e népesség 4—5000 lélekre volna sűrítve egy km^2 -en.

Ez teszi lehetetlenné a városi kulcs használatát Magyarország néprajzi térképénél és ezért kell a városoknál is a vidéki kulcsot használni.

Felmerül a kérdés, mit kell így a városi népességgel tenni? Ha egy kisebb sűrűségnek megfelelő kulcsot használunk, mint a városoké, a város népessége természetesen ennek határain kívül terjed. Terjedésénél fogva kitölti az üres tereket a vidék népessége közt.

Ezt a terjeszkedést természetesen fel kell valahogyan tüntetni a térképen, s ezért látszik megfelelőnek a városi népességet mértani alakokkal jelölni.

Hasonló ábrákat használtam gyakran a különböző nemzetiségek feltüntetésénél sík területen.

Ezen itt leírt és használt módszer a jövőben sok javításra szorul részleteiben, de alapelve az egyetlen, mely tiszta és világos képet nyújt a különböző etnikai elemek megoszlásáról.

La carte ethnographique de la Hongrie basée sur la densité de la population.

Par le Comte PAUL TELEKI.

Le rapide développement des villes depuis le milieu du dernier siècle a rendu plus urgente la réforme de la carte ethnographique. Tandis que dans les pays les moins civilisés, la population est répartie plus ou moins régulièrement sur toute l'étendue du territoire, ce n'est aucunement le cas là où des villes de plusieurs millions d'habitants se trouvent situées auprès d'une région à peine habitée ou même entièrement déserte. La carte ethnographique de ces régions doit donc mettre en évidence la densité de la population.

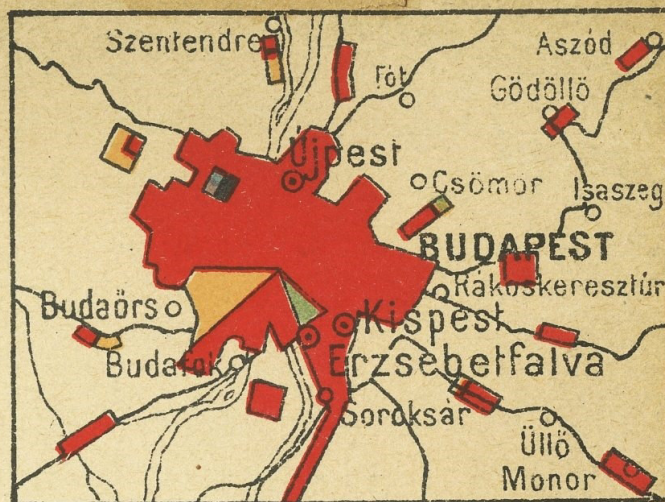
Les difficultés pour établir cette carte ethnographique sont considérables. Presque toutes les cartes connues jusqu'ici ont laissé de côté ce point de vue; aussi donnent elles aux lecteurs une impression tout à fait fautive.

Cette assertion sera contrôlée, si l'on veut bien jeter un coup d'oeil sur la statistique suivante:

Sur la carte ethnographique de l'Atlas d'Andrée les 7.058,476 Wallons et Flamands de Belgique (y compris les 365,308 habitants d'autres races) sont représentés par 57 millimètres carrés alors que les 17.910,000 Polonais de la Pologne Russe, de la Galicie et de Prusse sont représentés par 281 millimètres carrés et les 2.336,798 Norvégiens par 402! Dans un pays où les villes sont inhabitées par des nationalités différentes de celles qui peuplent la région avoisinante, cette

B

A

Échelle 1 : 1.000.000.

- Magyars
- Allemands
- Slovaques
- Roumains
- Serbes
- Autres

C

poussée jusqu'au même point — 4536 habitants sur chaque millimètre carré. Carte C. représente le même territoire que B. mais condensée qu'à 100 habitants sur le millimètre carré. C. est une découpe de la grande carte.

Carte A. représente la population de Budapest condensée dans les limites administratives de la ville, donc a 4536 sur le km² et sur chaque millimètre carré de la carte. Carte B. représente une partie assez deusement peuplée de l'Est la condensation étant

différence se montre sur la carte ethnographique au détriment de l'élément prédominant et le plus avancé en civilisation.

Comme ceci est le cas pour la Hongrie, il devient nécessaire d'établir notre carte ethnographique sur une nouvelle base. Le problème que nous avons à résoudre est double :

1° Comment peut-on distinguer si les différentes régions sont plus ou moins habitées ?

2° Comment mettre en relief les centres de population ?

La solution de la première question est assez facile et on l'a assez souvent appliquée avec plus ou moins de succès. On peut citer en exemples les cartes de Langhans (Gotha) et Bátky (Budapest).

Tenant compte de ce qu'on ne trouve en Hongrie¹ presque aucun établissement au dessus de 800 mètres, Bátky n'a marqué sur sa carte, en couleurs ethnographiques que les régions situées au dessous de cette altitude. Langhans a fait de même pour sa carte de la Roumanie et des pays avoisinants,² mais d'une manière beaucoup plus négligente. Doit-on considérer comme un prédécesseur de ces deux ethnographes le Prof. Cvijics, avec sa carte des Balkans ?³ En effet sur cette carte le delta du Danube n'est pas coloré mais les pics les plus élevés des Carpathes sont indiqués comme étant habités par des Roumains.

Dans une seconde carte de la Roumanie et spécialement sur sa carte des Provinces Baltiques, le Prof. Langhans indique, non seulement les majorités mais également à l'aide d'une masse de triangles, de cercles et de rectangles les minorités de la population. Mais son souci d'exactitude gêne le lecteur.

Si l'on veut combiner la clarté et l'exactitude, on doit chercher une autre méthode.

¹ Bátky : Magyarország néprajzi térképe (Budapest, 1909).

² Petermanns Mitteilungen (1915). Fig. XXXV.

³ Petermanns Mitteilungen (1913). Fig. XXII.

Comme en dehors des plus grandes villes la densité de la population n'est pas supérieure à 100 habitants par kilomètre carré, mais atteint seulement une moyenne de 58,9, on n'a colorié dans les arrondissements de chaque comitat, autant de kilomètres carrés qu'il y a de centaines d'habitants sur ces territoires.

Ce procédé condense la population des arrondissement — qui sont l'unité de la carte — dans leur partie la plus peuplée.

Il faut accentuer que dans les pays où la population est plus dense qu'en Hongrie, il faut chercher une autre échelle pour mettre en relief cette densité de la population.

Comme les cartes établies sur cette nouvelle méthode indiquent par-dessus clairement le rapport des établissements à la topographie, cette méthode doit être bonne. Si nous considérons les régions montagneuses sur notre carte, nous en serons plus que jamais convaincus.

Il serait naturel en principe, de traiter de la même manière que celle de la province, la population des villes. Mais le difficile est de choisir une échelle. Si l'on établit 2 échelles pour une même carte, le lecteur ne peut pas se rendre un compte exact des choses, et surtout si la différence entre les 2 échelles est très marquée. Alors que dans le cas de la Hongrie Budapest présente une densité de 4538 habitants par kilomètre carré : la même échelle ne serait pas applicable aux régions rurales.

Les figures A. B. C. montrent ce que serait la carte ethnographique des régions rurales, si la population de ces régions était condensée à raison de 4—5000 âmes par kilomètre carré.

Cela prouve qu'il est impossible d'appliquer à une carte ethnographique de la Hongrie l'échelle des villes et qu'il faut appliquer aussi aux villes l'échelle rurale.

Que ferons nous maintenant de la population des villes ?

Si nous adoptons une échelle correspondant à une moindre densité que celle des villes, la population débordera le cadre

de la ville, et couvrira les espaces blancs indiquant le peu de densité de la population des régions rurales. Il est utile d'indiquer d'une façon quelconque ce débordement de la population des villes, aussi avons nous généralement recours à des figures géométriques. C'est ce qu'on a fait lorsqu'il s'est agi de faire ressortir les diverses nationalités dans la plaine.

Cette méthode adoptée et décrite ici, peut sans doute être considérablement améliorée à l'avenir, mais son principe est le seul qui puisse nous présenter un tableau parfaitement exact et clair des différents éléments ethniques.

SZERKESZTETTE:
GRÖF TELEKI PÁL

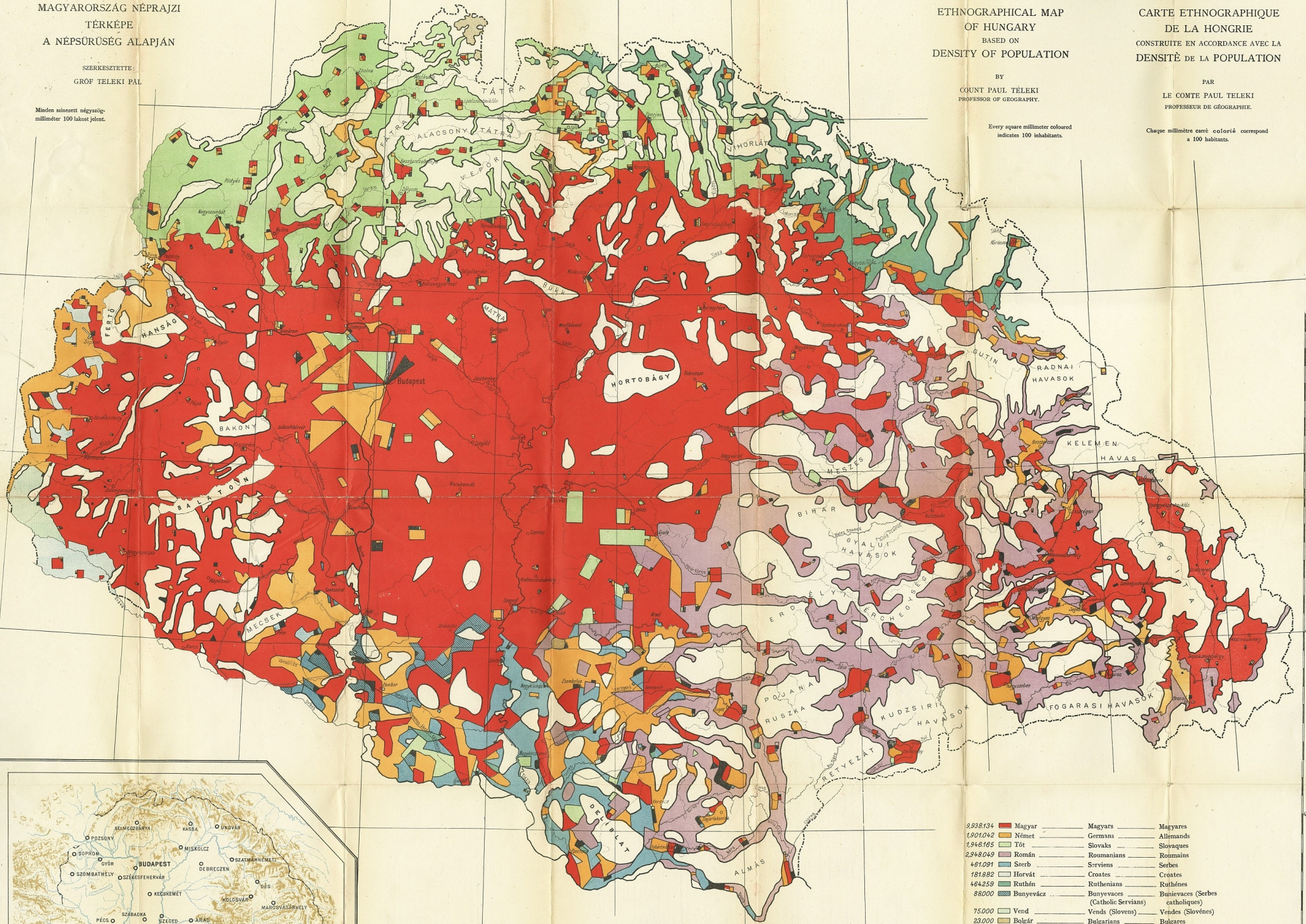
Minden színezett négyszög-
milliméter 100 lakost jelent.

BY
COUNT PAUL TÉLEKI
PROFESSOR OF GEOGRAPHY.

Every square millimeter coloured
indicates 100 inhabitants.

PAR
LE COMTE PAUL TELEKI
PROFESSEUR DE GÉOGRAPHIE.

Chaque millimètre carré colorié correspond
à 100 habitants.

Az 1910. évi népszámlálás alapján.
According to the census of 1910.
Selon le recensement de 1910.

Mérték 1 : 1,000.000.

Scale 1:1,000,000.

Echelle 1 : 1,000.000.

938184		Magyar	_____	Magyars	_____	Magyares
1901042		Német	_____	German	_____	Allermanns
1946185		Tót	_____	Slovaks	_____	Slovaques
2948049		Rómdán	_____	Roumanians	_____	Roumainns
461091		Szerb	_____	Serviens	_____	Serbes
181882		Hórvát	_____	Croates	_____	Cróates
464259		Ruthén	_____	Ruthenians	_____	Ruthènes
88000		Bunyevácz	_____	Bunyevacs	_____	Bunievaces (Serbes (Catholic Servians) catholiques)
75000		Vend	_____	Vends (Slovens)	_____	Vendes (Slovènes)
23000		Belgér	_____	Belgarians	_____	Belgariens
38000		Langyel	_____	Poles	_____	Polonais
(150000)		Egyéb	_____	Others	_____	Autres
		Laktaként és aránylag lakatlan terület	_____	Uninhabited and relatively uninhabited	_____	Pas habité et relativement pas habité

BUDAPEST 1919.

